

IV. Konflikty na Blízkém východě

Ve starověku byl Blízký východ jednou z kolébek lidské civilizace a křižovatkou kultur. Židé, kteří osídlili území dnešní Palestiny ve druhém tisíciletí př. n. l., se střetávali s okolními řísemi a postéze podleli Římu. V 7. století n. l. byla celá tato oblast pod kontrolou muslimských arabských kmenů a postupně se stala součástí Osmanské říše. Nucené stěhování Židů začalo po pádu Jeruzaléma do babylonských rukou v roce 587 př. n. l. a pokračovalo i v následujících stoletích. Výsledkem rozptýlení židovského etnika byla jeho přítomnost snad ve všech koutech tehdejšího světa a jeho jediným poutem se stalo náboženství. Evropská Židé žili až do 18. století na okraji křesťanské společnosti, ale i oni byli přirozeně zasaženi osvícenstvím, národním hnutím a myšlenkami občanské demokracie. Jedním z výsledků novodobého emancipačního procesu byl sionismus, tj. požadavek vybudování čistě židovského státu, nejlépe v původní domovině. Ucelený program sionismu formuloval na sklonku minulého století rakouský žurnalista Theodor Herzl (1860–1904) ve své knize *Židovský stát*. V atmosféře protizidovských pogromů v carském Rusku a Dreyfusovy aféry ve Francii, která měla výrazně antisemitský charakter, vyslovil Herzl myšlenku o trvalém antagonismu mezi židovskou pospolitostí a ostatními evropskými národy. Odmítl asimilaci a za jediné řešení tohoto vztahu považoval ukončení diaspor a vytvoření izraelského státního celku. Ten se měl v Herzlově pojetí stát základem pro konstituování moderního židovského národa. S tímto záměrem organizoval i první sionistický kongres v Basileji v roce 1897, na němž byla ustavena Světová sionistická organizace a formulován konečný cíl – „vytvořit pro židovský lid veřejně uznaný a zákonem zajištěný domov v Palestině“. Po Herzlově smrti se diskutovalo o zřízení židovského státu ve východní Africe, ale tzv. praktický směr sionismu prosadil původní myšlenku. Výdatnou pomoc poskytl sionistickému hnutí vlivný finančník baron Edmond de Rothschild, který se podílel na organizaci výstavby prvních židovských osad v Palestině. Do první světové války však sionistické hnutí nemělo reálnou šanci na úspěch. Všechna jednání s Osmanskou říší, která ovládala prostor Blízkého východu, skončila bezvýsledně. V Palestině bylo v roce 1914 jen asi 80 000 Židů, usedlých v městských centrech. Jinak zcela převládalo arabské obyvatelstvo. Východisko z krize nalezl další přední sionistický politik Chaim Weizmann (1874–1952), který se rozhodl spojit myšlenku na založení Izraele s britskými imperiálními zájmy. V listopadu 1914 se vyjádřil v tom smyslu, že případně-li Palestina po válce do sféry britského vlivu a bude-li zde londýnská vláda podporovat židovskou kolonizaci, „zvelebí Židé tuto zemi

a vytvoří nanajvýš účinnou obranu Suezského průplavu a cesty do Indie“. Skupina politiků – Lloyd George, Arthur Balfour, maršál Smuts, lord Milner – vysla Weizmannovi vstřícnou a prosazovala ve válečném kabinetu projekt židovské Palestiny. V listopadu 1917 adresoval ministr zahraničí vlády Jeho Velikosti Arthur Balfour E. Rothschildovi dopis, v němž přislíbil britskou podporu plánu na zřízení „národního domoviny pro židovský lid v Palestině“. Poválečný mandátní systém vytvořil předpoklady pro realizaci Balfourovy deklarace. Židovské přístěhovalectví, umocněné uchopením moci nacisty v Německu, měnilo etnické složení dosavadní palestinské populace a zakládání kolektivních zemědělských sídlišť – kibuců – vyvolalo rozsáhlé přesuny držby půdy z arabských do židovských rukou. Stálý pramínek židovských osadníků dokázal za dvě generace zvětšit židovskou komunitu – již v roce 1936 630 000 osob, tj. více než třetinu veškeré populace v Palestině. Tvrdě pracovní nasazení sionistických kolonistů přetvářelo někdejší polopoušť ve vysoce produktivní oblast. Britská mandátní správa sice vybuďovala základy infrastruktury, ale sionistické hnutí přineslo do země nové zemědělské a průmyslové technologie. V roce 1936 byla Palestina již třetím největším exportérem citrusových plodů.

Vznik státu Izrael

Brzy po skončení první světové války se v britské politice prosadil vliv Arabského byra, které usilovalo o revizi Balfourovy deklarace. V roce 1922, v tzv. Churchillově Bílé knize, byl uzavřen kompromis. Kniha sice Židům potvrdila právo na zřízení národního státu v Palestině, odmítla však sionistický výklad o ryze židovské Palestině. Podle Churchillovy interpretace se Balfourova deklarace nevztahovala na Zajordánsko, které bylo rovněž součástí britského mandátu. V červnu 1922 bylo však území Zajordánska odděleno od mandátu a předáno emíru Abdulláhovi. Bílá kniha sice souhlasila s židovským přístěhovalectvím, ovšem za dvou podmínek – že nebude překročena ekonomická kapacita Palestiny a politicky nežádoucí osoby budou z přístěhovalectví vyloučeny. Tento dokument vyvolal rozkol v sionistickém hnutí. Umírněné křídlo Chaima Weizmanna se i nadále orientovalo na Velkou Británii, kdežto radikálové v čele s Vladimírem Žabotinským odmítali brát ohled na imperiální politiku Albionu. Nicméně radikálové museli ustoupit a v roce 1929 vytvořená Židovská agentura spolupracovala s mandátní správou a společně koordinovaly přístěhovalectví. Mezitím se aktivizovalo i arabské obyvatelstvo a mocné semifeudální rody inspirovaly celou sérii protizidovských vystoupení. Na začátku 30. let se Británie stále orientovala na arabskou politickou elitu v Palestině,

snažila se o získání vlivu na arabské národní hnutí a neustále manipulovala s otázkou omezení či dokonce zákazu židovské imigrace.

Nástup Hitlera k moci v Německu, diskriminační norimberské zákony, nová vlna antisemitismu v Sovětském svazu, kde po toleranci ve 20. letech zasáhl Stalinův teror i židovskou komunitu, podnítily novou přístěhovaleckou vlnu, která do Palestiny přivedla desítky tisíc židovských osadníků. V přímé úměře k rozsahu této páte „aliji“ byla intenzita židovsko-arabských konfliktů. Ve druhé polovině 30. let vypuklo v Palestině arabské povstání proti britské mandátní správě a v jeho průběhu byly napadány i židovské osady. K jejich ochraně vznikly první oddíly sebeobran, z nichž nejvýznamnějším se stala Hagana. Británie pod tlakem kritické situace v Evropě ustoupila a 17. května 1939 vydala další „Bílou knihu“, v níž se zavázala postupně omezit a posléze zastavit židovské přístěhovalectví do Palestiny. Chamberlainova vláda se orientovala na arabské nacionalisty a zcela opustila linii Balfourovy deklarace. Tento obrat v britské blízkovýchodní politice se odrazil i v sionistickém hnutí a tzv. Biltmorský program z května 1942 deklaroval vytvoření židovského státu cestou ozbrojeného zápasu jak s Brity, tak s Araby. Jeho apel ovlivnil vyznění londýnské sionistické konference v létě roku 1945. Židovská agentura nyní rezolutně požadovala:

- 1) okamžité prohlášení Palestiny za ryze židovský stát;
- 2) úplnou volnost v přístěhovalectví, zvláště ve vztahu k těm, kteří přežili holocaust;
- 3) poskytnutí finanční pomoci na usazení prvního milionu Židů v Palestině a na jejich základní ekonomické zajištění; všechny státy by měly usnadnit Židům příchod do Palestiny. Vlivný americký rabín Abba Hilles Silver odmítl politické kompromisy a vyzval Židy k přípravě rozhodujícího vojenského střetu.

Světové veřejné mínění přijalo tyto požadavky s pochopením. Po tragickém zážitku nacistické genocidy Židů měla západní demokratická společnost silný „židovský“ komplex. Zvláště ve Spojených státech rezonovala myšlenka samostatného židovského státu. Vedle milionů amerických Židů, z nichž mnozí náleželi k tamní politické, průmyslové a kulturní elitě, prosazovalo ideu „Erec Jisrael“ i veřejné mínění, otrěsené nacistickými zločiny. Prezident Truman a Státní departament od konference v Postupimi požadovali otevření Palestiny masovému židovskému přístěhovalectví. V tomto smyslu se také Washington v červenci 1945 obrátil na britskou vládu.

V Londýně byla situace odlišná. Labour Party sice v programovém dokumentu z roku 1944 odmítla předchozí orientaci konzervativní vlády a souhlasila s vytvořením čistě židovského státu v Palestině, jakmile však převzala

otěže vlády, převládla v její dikci imperiální tradice a pouze levé křídlo strany zůstalo věrně někdější podpoře sionistického hnutí. Palestinskou problematikou se zabývala vládní komise, která posléze doporučila zavést imigrační kvóty. Proti židovskému odboji, který se od října 1945 pokoušel prosadit své emancipační požadavky ozbrojenou silou, zasáhla britská administrativa se vši rozhodností.

Přes relativní geografickou vzdálenost byl na dění v Palestině zainteresován i Sovětský svaz. Jeho vztah k Židům a k židovské otázce se vyvíjel v dobových souvislostech vnitřní a zahraniční politiky. Předně byla od roku 1918 organizována velká protináboženská kampaň, která se přirozeně týkala i židovské religiozity. Na druhé straně byla uznávána židovská národnost a ve 20. letech byly v bolševické straně a v odborech vytvářeny židovské sekce. Na sovětsko-čínském pomezí v Birobidžanu byla vytvořena „Židovská autonomní oblast“ a do roku 1933 bylo do tamní pustiny posláno 20 000 Židů. V letech velkého teroru začala Moskva rušit židovské instituce a jejich představitelé většinou putovali do Gulagu. Po násilném připojení východního Polska, baltských zemí a Bessarabie vzrostl počet Židů v Sovětském svazu zhruba na pět milionů, z nichž dva a půl milionů se stalo obětí holocaustu a půl milionů Židů padlo v řadách sovětské armády. Stalin změnil svůj dosavadní negativní přístup a v dubnu 1942 byl založen „Židovský antifašistický výbor“ v čele se známým herecem Solomonem Michoelsem (1890–1948). Při neexistenci jakékoli jiné komunitní organizace zajišťoval právě tento výbor jistou dávku soudržnosti Židů v Sovětském svazu a obnovoval i zpřetrhané svazky se sionistickým hnutím. Stalinova instrumentální podpora Židů trvala jistý čas i po druhé světové válce. Zatímco Ždanov v srpnu 1946 zahájil kampaň proti „židovskému nacionalismu“, v mezinárodním dění Sovětský svaz podporoval emancipační úsilí Židů v Palestině. Bez ohledu na skutečnost, že řada osobností sionistického hnutí pocházela z tradičních židovských enkláv na Ukrajině, přitahovala sovětskou pozornost sionistická ideologie s nespornými socialisticko-rovnostářskými rysy, např. myšlenka kibuců. Rozhodující byl ovšem mocenský a geopolitický faktor, kdy Moskva se domnívala, že by mohla s pomocí palestinských Židů rozšířit svůj vliv ve Středozeemí.

V těchto souvislostech se Židé rozhodli pro přímou akci. Kalkulovali s otevřenou podporou Spojených států, tolerancí Moskvy a tradiční nesvorností arabského světa. Výzvu světové židovské konference z Londýna přijali v plném rozsahu. Nová fáze úsilí o Erec Jisrael začala v noci z 30. října na 1. listopadu 1945, kdy Hagana a další ozbrojené organizace (Irgun, Štern) zahájily ozbrojené akce. Napadly rafinerii v Haifě, železniční spoje, silniční komunikace. Po této noční efektní akci následovaly další. Vzvedmutá vlna gerilových bojů

trvala do června 1946. Mezitím se Británie pokoušela o spolupráci se Spojenými státy, argumentovala hrozbou sovětského průniku na Blízký východ a v říjnu 1945 navrhla ustavení společného vyšetřovacího výboru, který se v listopadu stal skutečností. Londýn neustále varoval před sovětskou angažovaností: „Sověti plánují ovládnout Blízkého východu. Spojené státy by se proto měly spojit s Velkou Británií při vytváření samitního kordónu arabských zemí. Jestliže se Palestina stane arabským státem, bude silným článkem tohoto kordónu.“ Na druhé straně působil na americké členy výboru tlak vlivné židovské lobby. Výsledná zpráva výboru z dubna 1946 se snažila dát za pravdu každému. Na jedné straně doporučovala okamžité vpuštění 100 000 židovských bezdomovců z Evropy do Palestiny a odstranění všech limitů v nakupech půdy, na druhé straně odmítla ideu samostatného židovského či naopak ryze arabského státu, žádala zastavení tzv. židovského terorismu, ilegálního přístěhovalectví a navrhla, aby britský mandát pokračoval i nadále ve formě svěřenectví.

Harry Truman, který poříbeval co nejvíce hlasů pro nadcházející prezidentské volby, interpretoval tuto zprávu jednoznačně ve prospěch sionistického hnutí a požádal britský kabinet, aby v co nejkratší době umožnil imigraci do Palestiny onomu stu tisícům židovských běženců, kteří stále bloudili Evropou od jednoho internačního tábora k druhému. Londýn však opět odmítl, premiér Attlee vystoupil 16. května 1946 v Dolní sněmovně a podmiňl případný britský souhlas s doporučeními výboru prakticky neuskutečnitelnými podmínkami – převzetím další financí a vojenské odpovědnosti Spojenými státy, rozpuštěním židovských ozbrojených formací a spoluprací Židovské agentury při podlačování gerily. Ernst Bevin si neodpustil hloupou poznámku, že Američané podporují vystěhování Židů do Palestiny jen proto, že je „nechtějí mít v New Yorku“.

Koncepce vzdoru nekorespondovala se stále vzrůstající britskou závislostí na Spojených státech, ale v Londýně počítali s tím, že ve Washingtonu nutně převládne – v zájmu zastavení sovětské penetrace na Blízký východ – proarabská orientace. Arabská lobby ve Foreign Office také s potěšením kvitovala vzrůstající severoamerickou aktivitu v muslimském světě. Právě pod tlakem ropných společností, které obhajovaly geostrategický význam spolupráce Spojených států s arabským světem, souhlasil Truman 10. června s vytvořením druhého britsko-amerického vyšetřovacího výboru pro Palestinu, který měl prozkoumat možnosti realizace předchozích doporučení. Na britskou politiku zase působil vliv domácí imperiální skupiny, která žádala tvrdý postih židovské aktivity a konsolidaci britské přítomnosti v celé blízkovýchodní oblasti. Právě 16. května 1946, v den kdy Attlee negoval Trumanův požadavek, zničila Hagana všechny strategicky důležité mosty v Palestině. Na Downing Street

dali bezpečnostním silám zelenou k zásahu. V rámci operace Agatha zatkli Britové 29. června 1946 část vůdčích představitelů Židovské agentury. Tato operace však byla „drážděním chřestýše bosou nohou“. Dne 22. července příslušníci Irgunu vyhodili do povětří hotel Král David v Jeruzalémě, který byl sídlem britské mandátní správy. Zahynulo 91 osob, dalších 45 bylo zraněno. Mandátní správa byla touto akcí prakticky ochromena. Britové regovali vyhlášením stanoveného práva a nekompromisním postihem veškerého ilegálního přístěhovalectví. Židovská agentura částečně ustoupila a na konci srpna souhlasila s rozdělením kúitva v Paříži s revizí Biltmorského programu, tj. souhlasila s rozdělením země. Tím si zajistila souhlas Američanů a definitivně paralyzovala britskou politiku. Truman 4. října 1946 oficiálně podpořil plán rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část. Pro Londýn to byla studená sprcha a labouristický kabinet se rozdělil. Bevinova frakce byla pro pokračování ostrého kursu, kdežto Attlee realisticky chápal, že musí synchronizovat svou politiku s přístupem Spojených států. Výsledkem byl pokus o kompromis. Do Londýna byli pozváni zástupci Židů a Arabů, kterým byl předložen tzv. Grady-Morrisonův plán na rozdělení Palestiny na židovské a arabské kantony, při ponechání britského svěřenectví na dalších pět let. Židovská imigrace měla být podmiňována souhlasem obou komunit. Proti tomuto projektu faktické federalizace Palestiny předložili Židé vlastní řešení – vytvoření židovského státu na území celé Galileje, pobřežního pásu a Negevu. Nový státní celek měl být spojenem Velké Británie. První kolo jednání o Grady-Morrisonově plánu skončilo neúspěchem a druhé se prakticky nekonalo, jelikož zasáhl vnější faktor – tuhá zima s ekonomickou krizí 1946/1947. Velká Británie se hospodářsky zhroutila a musela se – alespoň načas – vzdát velmocenské politiky. V únoru 1947 oznámil Attlee tři zásadní rozhodnutí:

- 1) o ukončení hospodářské a vojenské pomoci Řecku;
- 2) o ukončení mandátů v Palestině a o předání odpovědnosti za toto území do rukou OSN a posléze
- 3) o ukončení britské správy v Indii.

Po britské žádosti rozhodlo mimořádné Valné shromáždění OSN vytvořit z jedenácti nezainteresovaných států – včetně Československa – zvláštní komisi pro Palestinu. Většina jejích členů se přiklonila ke starším projektům na rozdělení a doporučovala vytvoření dvou států – arabského a židovského. Pouze Indie, Jugoslávie a Irán se postavily proti rozdělení a doporučily federativní uspořádání v rámci jednotného státního celku. V tomto ohledu sehrála klíčovou roli Moskva, která rozhodným způsobem podpořila myšlenku vzniku separátního židovského státu, neboť vycházela z představy, že „kulturně daleko vyspělejší a socialistickou ideologií ovlivněné židovstvo stane se faktorem

pokrokového vývoje v celé oblasti“. Sověty mj. ovlivnilo i dobové hodnocení arabského světa jako zálohy a opory britské politiky na Blízkém východě. Ve Spojených státech se rovněž prosadil Trumanův směr. Krajiní jestřábi v čele s ministrem Forrestalem, kteří rozhodně vystupovali proti židovské lobbii, byli zatlačeni do defenzivy. Proti vlivu této lobbii se marš angažoval i George Marshall. Dne 29. listopadu 1947 Valné shromáždění OSN odhlasovalo rezoluci o rozdělení Palestiny a o vzniku židovského státu.

Válka za nezávislost izraelského státu

Na přelomu let 1947 a 1948 kulminovala krize britské koloniální politiky na Blízkém východě. Postupně se prosazovalo arabské emancipační hnutí a tradiční kompradorské elity ztrácely vliv. V Egyptě působilo vlivné muslimské bratrstvo, které požadovalo odchod Britů ze země. Dohoda mezi premiérem Ismailem Sidkím a E. Bevinem z listopadu 1946 předpokládala evakuaci britských sil do roku 1949. Tento smluvní pokus o kompromis byl egyptskými nacionalisty odmítnut a Sidkí musel ze své funkce odstoupit. V silně labilní vnitropolitické situaci viděla vládnoucí skupina – včetně krále Farúka (1920–1965) – jediné východisko z mocenského patu ve vítězné válce s nově vznikajícím židovským státem. Také v Iráku Británie ztrácela. V polovině ledna 1948 byla v Portsmouthu podepsána britsko-irácká spojenecká smlouva, která Londýnu zajišťovala vojenskou přítomnost v zemi. Nacionalistická opozice smlouvu odmítla a organizovala protestní demonstrace. Tato bouřlivá vystoupení pokračovala i po demisi předsedy vlády Sáliha Džabra a tak měla být explozivní náladou veřejnosti svedena do „bezpečného“ řečiště ozbrojeného konfliktu s Izraelem. Sýrie a Libanon, které za druhé světové války získaly nezávislost, měly rovněž mnoho svých vlastních problémů, ale v nadcházejícím střetu budou pouze statisty. Mandát Velké Británie v Zajordánsku skončil v roce 1946 a hášimovská dynastie získala pro svou zemi formální nezávislost. Ovšem i nádale byl Ammán zcela závislý na bývalé metropoli. Britové ovládali jeho ekonomiku, financovali a vedli jedinou efektivní domácí ozbrojenou složku – Arabskou legii. Po přijetí rezoluce OSN o rozdělení Palestiny se podpora emíra Abdalláha stala osou britské politiky na Blízkém východě. Jinak stále trvaly vzájemné spory arabských států. Hášimovci se netajili svou snahou o anexi západního břehu Jordánu. Proti jejich projektu tzv. Velké Sýrie se postavili král Saúdské Arábie Ibn Sa'úd a velký muftí al-Husajní, kteří hájili zásadu samostatné arabské Palestiny.

S touto situací arabského světa ostře kontrastovalo odhodlání Židů vytvořit svůj stát a uhájit jeho existenci. Po listopadu 1947 začali postupně přebírat

kontrolu strategických bodů v Palestině a represemi vůči arabské populaci dosáhli změn v etnické mapě země. Golda Meirová (1898–1978) jednala s emírem Abdalláhem, který ji ujistil, že má zájem pouze o arabskou část Palestiny a že nepokládá budoucí židovský stát za protivníka. Haganě se také podařilo v Československu zajistit zbraně pro budovanou izraelskou armádu a do Palestiny odcházeli mnozí židovští důstojníci někdějších spojeneckých armád.

Dne 14. května 1948, poté co Palestinu opustil vysoký britský komisař sir Alan Cunningham (1887–1984), sešli se vůdci židovští představitelé v Museu krásných umění v Tel Avivu a David Ben Gurion (1886–1973) přečetl Prohlášení o nezávislosti. První dekrety nového státu zrušily platnost Bílé knihy z roku 1939 a otevřely Palestinu neomezenému židovskému přistěhovalectví. Izrael byl také okamžitě diplomaticky uznán Spojenými státy. 17. května následovaly amerického příkladu Sovětský svaz a Československo. Slavnostní chvíle kailo jediné – válka. Ve dnech 14. a 15. května překročily hranice Izraele armády Egypta, Zajordánska, Sýrie, Libanonu a Iráku. Na severu země manévrovala palestinská Arabská osvobozená armáda. Egyptané postupovali přes jižní oblasti na Tel Aviv a začátkem června byli zastaveni na obranném perimetru kibucu Jad Mordechaj. Abdalláha Arabská legie, vedená britským generálem sirem Johnem Bagotem Glubbem (1897–1986) útočila na Jeruzalém, kde měla být podpořena egyptskou obrněnou brigádou, ale její velitel se odmítl podřídit Zajordáncům. Nicméně situace na přístupech ke svatému městu byla zoufalá. Židé ještě neměli dostatek zbraní – letecký most ze Žatce se začal organizovat později – a 28. května kapitulovalo Staré město. Pokusy Hagany o prolomení obklíčení Nového města ztroskotaly. Na severu neúčinně manévrovaly irácké tanky a Sýřané byli zastaveni před Nazaretem a Haifou. Bojovalo se i na diplomatické frontě. V Radě bezpečnosti OSN stáli proti sobě Američané a Britové. Severoamerický delegát Warren Austin žádal okamžité zastavení palby, kdežto britský zástupce Cadogan se snažil získat maximum času pro arabskou ofenzivu. Nakonec Bevin ustoupil a Cadogan musel souhlasit s přerušením bojů. První dohoda o příměří vstoupila v platnost 11. června 1948. Izrael ziratil celou jižní část a Negev, na středním úseku trvalo sevření jeruzalémského Nového města. Sýřané byli zakopáni na západním břehu Jordánu a mohli jediným soustředěným úderem rozdělit východní Galileu. Příměří prospělo Izraeli. Pokračoval příchod dobrovolníků a přísun vojenského materiálu, včetně těžkých zbraní. Působil i tlak Spojených států a Britové se museli vzdát své oblibené představy o silném Abdalláhově státu a závislém Izraeli. Britští důstojníci v Arabské legii měli omezit svou aktivitu. V druhé červencové dekádě, ihned po skončení příměří, zahájili Izraelci ofenzivu. Jejím prvním cílem byla města a silniční křižovatky východně od Tel Avivu,

především Ramla a Lydda. Na jeruzalémské linii uvolnili obklíčení Nového města a zmocnili se velkého území přiznaného OSN Arabům. Na severu se podařilo rozbít Arabskou osvobozenou armádu a zablokovat Syřany. Dne 18. července vstoupilo v platnost druhé příměří. V centru pozornosti byl plán zmocnění OSN švédského hraběte Folkeho Bernadotta (1895–1948) na nové rozdělení Palestiny. Negev, Ramla a Lydda měly připadnout Zajordánsku, Galilea Izraeli, pro Jeruzalém byl navržen mezinárodní statut a mezi Haifou a Akkou měla vzniknout neutrální zóna. Ben Gurionova vláda tento projekt, který byl pokusem o dosažení britsko-amerického kompromisu, odmítla a členové Irgunu hraběte Bernadotta 17. září v Jeruzalémě zastřelili.

Souběžně se vyostřily spory v arabské koalici. Dne 20. září proklamovali stoupenci rodu Husajni vytvoření celopalestinské vlády se sídlem v Gaze. Ammán okamžitě reagoval. Emír Abdalláh urychleně svolal alternativní shromáždění a jím kontrolovaní palestinskí notábové odmítli poslušnost nové administrativě v Gaze a požádali o připojení arabské Palestiny k Zajordánsku. Vztahy mezi Káhirou a Ammánem byly na bodu mrazu a Izraelci mohli oprávněně kalkulovat s pasivitou Glubbovy Arabské legie.

V polovině října zahájili Židé ofenzívu na jižní frontě. Za účinné letecké podpory využily tři obrněné brigády generála Jigala Allona pouštního prostoru a zničily v obchvatných operacích podstatnou část egyptského sboru generála Tahy-beje. Zbytek jeho sil byl obklíčen u Falúdži. Po egyptské katastrofě na jihu již Abdalláhovi nestálo nic v cestě a za tichého souhlasu Tel Avivu nechal Arabskou legii obsadit okolí Hebronu a Betlému. V prosinci 1948 byl emír Abdalláh prohlášen králem arabské Palestiny a ammánský parlament vyhlásil spojení obou celků na březích Jordánu v Hášimovské království Jordánsko.

O vánocích roku 1948 přikročil Izrael k další ofenzívě na jižní frontě, pravděpodobně již tehdy zamýšlel dosáhnout Suez, koncem prosince kontroloval Sinajský poloostrov. V kritickém okamžiku podpořila Káhiru Velká Británie, která varovala Ben Guriona, že v případě pokračujícího útoku bude uvedena v platnost klauzule britsko-egyptské smlouvy z roku 1936 o vojenské pomoci. Také Truman musel ustoupit, pokud nechtěl ohrozit budované atlantické spojení. Po bleskové návštěvě vyslance MacDonalda v Tel Avivu, mohl prostředník OSN Ralph Bunche (1904–1971) 6. ledna 1949 oznámit zprávu o ochotě obou válčících stran přerušit palbu. Izraelská vojska se stáhla ze Sinaje a Egyptu byl ponechán výběžek Gazy. Příslušná dohoda o příměří byla podepsána 24. února 1949 na Rhodu. V následujících měsících byly podepsány i zbývající dohody o zastavení válečných operací. Izrael uhájil svou existenci a získal i část území, které původně mělo připadnout arabskému státu v Palestíně, k jehož ustavení tehdy nedošlo. Téměř milion běženců, kteří většinou

nalezli útočiště v sousedních státech, vytvořil trvalé ohnisko politického neklidu na Blízkém východě. Arabské režimy Izrael neuznaly a byly odhodlány k jeho zničení. Snaha o získání hospodářské pomoci a bezpečnostních záruk přivedly nový stát do orbity severoamerického vlivu. Tím se rozplynuly i původní sovětské mocenské plány a výsledkem byla jak vlna stalinského antisemitismu, tak postupná orientace Moskvy na arabské osvobozené hnutí a jeho protizraelský náboj.

Suezská krize

Porážka arabských států ve válce s Izraelem dokumentovala jejich všestrannou zaostalost, zkorumpovanost a chatrnost mocenských organismů. Prohra měla silnou odezvu v Egyptě, kde uspěla kolaps pseudoparlamentního režimu a vytvořila prostor pro autoritativní vojenskou diktaturu. V jeho armádě působila od konce 30. let tajná organizace Svobodných důstojníků, která se po palestinské válce stala skutečnou politickou silou a červencově převrat v roce 1952 byl jejím dílem. Zpočátku stál v čele nové vlády generál Nagíb, ale v dubnu 1954 byl vystřídán plukovníkem Gamálem Abd an-Násirem (1918–1970). Ten dosáhl odchodu Britů z Egypta, kteří svůj ústup podměnili zárukou svobodné plavby v Suezském průplavu. Prodej československých a sovětských zbraní Káhíře v letech 1955–1956 vyvolal politickou krizi a Západ odmítl financovat Násirův ambiciózní projekt výstavby přehradní nádrže u Asuánu na Nilu. Počáteční zdroj byl poté hledán ve znárodnění průplavu 26. července 1956. Reakce atlantického společenství nebyla jednotná. Zatímco Britové a Francouzi usilovali o svržení Násira, Američané se nevzdávali naděje na zapojení Egypta do blízkovýchodního bezpečnostního systému Bagdádského paktu a káhirskou politickou orientaci tolerovali. John Foster Dulles na tiskové konferenci 2. října 1956 opakovaně odmítl použití síly. Velká Británie a Francie se naopak rozhodly pro samostatnou ozbrojenou akci. V Londýně podpořila premiéra A. Edena koloniální suezská skupina, která již od léta 1956 prosazovala znovuobsazení průplavového pásma a francouzské veřejné mínění – vzhledem k probíhající válce v Alžírě – většinou souhlasilo s připravovaným vojenským zásahem. Pro odvetnou akci byl rovněž získán Izrael, který se netajil svou snahou o změnu relativně nevhodných hranic. Tajná třístranná jednání se uskutečnila ve dnech 22. až 24. října v Ševres. Schwálený scénář operace Mušketýr předpokládal masivní izraelský útok proti Gaze a Sinajskému poloostrovu s finálním obsazením průplavu. V další fázi měly zasáhnout britsko-francouzské síly a „oddělit“ válčící strany. Autoři plánu Mušketýr předpokládali nejen změnu statutu

Suezského kanálu, ale i Násirův pád. Kalkulovali i se sovětskou angažovaností v Polsku a v Maďarsku.

Izraelská akce začala 29. října odpoledne, kdy východně od průsmyku Mitla seskočili výsadkáři, kteří tak zabezpečili strategicky významnou komunikaci. Do pohybu se daly i pozemní kolony, za necelých 24 hodin kontrolovaly již celý Sinajský poloostrov a zastavily se ve vzdálenosti 16 km od Suez. 30. října odevzdali Britové a Francouzi oběma stranám ultimátum, které žádalo zastavení bojů, stažení vojsk od kanálu a od Káhiry souhlas s dočasnou vojenskou okupací měst Port Saïdu a Suez. V případě odmítnutí ultimáta hrozily západoevropské mocnosti vojenským zásahem a také po negativní reakci Káhiry zahájily letecké útoky na strategické body v Egyptě. 2. listopadu se britský výsadek zmocnil Port Saïdu a Izraelci ovládli Gazu. První sovětská akce byla nevyřazná, 31. října Moskva pouze vyzvala OSN k zásahu proti agresorům.

Naproti tomu nezvykle ostře vystoupily Spojené státy, které již 30. října navrhly v Radě bezpečnosti rezoluci s požadavkem okamžitého stažení izraelské armády za linii příměří z roku 1949. Proti britsko-francouzské intervenci vystoupil v televizním projevu prezident Eisenhower. Valné shromáždění OSN se 2. listopadu velkou většinou hlasů vyslovilo pro okamžité zastavení bojů. O dva dny později začalo diskutovat o nasazení mírových sil. 5. listopadu 1956 adresoval sovětský premiér Bulganin vládním Francie, Velké Británie a Izraele vážné varování: „Jsme plně odhodláni použitím síly rozdrtit agresory a obnovit na Blízkém východě mír.“ Černomořská flotila byla uvedena do stavu bojové pohotovosti a k turecké hranici byly demonstračně přesunovány pozemní jednotky sovětské armády. Ve zvláštním poselství Moskva navrhla Eisenhowerovi společný zásah na Blízkém východě. Washington tuto alternativu vyloučil, ale poslal k egyptským břehům VI. flotilu a Edenovi důrazně doporučil akceptovat rezoluci OSN o zastavení bojů, „abychom tak Rusy zbavili možnosti působit potíže“.

Dne 7. listopadu Britové a Francouzi „kapitulovali“ a A. Eden ještě téhož dne podal demisi. V provincii byla obnovena demarkační linie z roku 1949. Obě angažované evropské mocnosti nedosáhly předpokládaných cílů a musely utlumit svou aktivitu v celé oblasti Blízkého východu. Získaly naopak Spojené státy, které využily vzniklého vakua a v Eisenhowerově doktríně z 5. ledna 1957 se zavázaly k hospodářské a vojenské pomoci zemím Blízkého a Středního východu. Formálně byla tato doktrína namířena proti šíření sovětského vlivu v arabském prostředí, ale v politické praxi sledovala i oslabení pozic obou bývalých koloniálních mocností v jejich tradičním prostoru ve prospěch Spojených států.

Šestidenní válka

Nesporným vítězem suezské krize byl Násirův režim. Odpovědí na Eisenhewerovu doktrínu bylo v únoru 1958 spojení Egypta a Sýrie v celek Sjednocené arabské republiky. V březnu téhož roku se ve formě federace připojil i Jemen. V novém státním útvaru dominoval Egypt a jeho představitelé nerespektovali historické, národní, politické a sociální zvláštnosti Sýrie. Totéž platilo i ve vztahu k Iráku, který v letech 1958–1959 procházel nacionalistickou revoltou. Ve vnitropolitickém dění posunul Násir těžší své vlády výrazně doleva. Snažil se o vytvoření silného státního sektoru v průmyslu a bankovníctví. Dekrety o znárodnění bank, pojišťoven a zbrojního průmyslu vyvolaly prudkou vnitropolitickou krizi. Na konci září 1961 proběhl v Damašku vojenský převrat a jeho organizátoři oznámili vystoupení Sýrie ze svazku s Egyptem. V provincii 1961 se oddělil i Jemen, ale od jara následujícího roku čelila egyptská armáda v Jemenu nástupu imáma al-Badra, kterého podporovala Saúdská Arábie.

V Sýrii rychle vychladlo nadšení pro spojení s Egyptem. Násirovy autoritativní a etatické dekrety byly odmítány a posléze urychlely nevyhnutelný rozpad umělého státního celku. Panarabsky orientovaná strana Baas (Socialistická strana arabské obrody) inspirovala v březnu 1963 další vojenský převrat. Premiérem nového kabinetu se stal Saláh ad Dín Bitár (1912–1968). O tři roky později se v Sýrii prosadila baasistická levice. V Egyptě konspirovalo proti Násirovi Muslimské bratrstvo a část něktejších Svobodných důstojníků. Vláda pokračovala v nacionalizačním kursu a v polovině 60. let bylo v rukou státu již 90 % průmyslu. Tyto změny měla potvrdit nová ústava z roku 1964 a jistit uměle vytvořená politická strana s výrazným celoarabským zaměřením – Arabský socialistický svaz.

Pro Egypt a Sýrii byl nový válečný konflikt s Izraelem bezpečnostním ventilem kumulovaného vnitřního napětí. Oba státy se snažily prokázat svou vůdčí roli v panarabském hnutí; odtud plynula i demonstrační podpora palestinského hnutí, které se dostalo do silového pole Káhiry a Damašku. Oba vlivné arabské státy měly také úzkou vazbu k Sovětskému svazu. Výměnou za rozsáhlé dodávky zbraní Rusové získali námořní základny v přístavech Marsa Matrúh a Sídí Barání ve Středozemí a Kusejra v Rudém moři.

Již v listopadu 1956 se v Gaze zformovala palestinská studentská skupina, která o dva roky později přesídlila do Kuvajtu. Zde se přetvořila v organizaci Al-Fatah, jejíž vojenskou složkou se v roce 1963 stala Al-Asifa (Bouře), která měla iniciovat partyzánskou válku v Izraeli. Tajně buněky Al-Fatahu se nacházely v Gaze, Kuvajtu, Kataru, Sýrii, Libanonu a v Jordánsku. V červnu 1964 byla na prvním zasedání Palestinské národní rady v Jeruzalémě založena

Organizace pro osvobození Palestiny (OOP). Ta se stala integrujícím centrem již existujících organizací, jako Arabské osvobozené fronty, Demokratické fronty pro osvobození Palestiny, Al-Fatahu, Lidové fronty boje aj. Programovým cílem OOP bylo zničení Izraele a vytvoření palestinského státu. Postupně krystalizovala organizační struktura OOP – její exekutivní složku představoval Výkonný výbor, fakticky palestinská vláda v exilu. Legislativní funkci měla Palestinská národní rada, která plnila roli parlamentu. Vojskousložku představovala Palestinská osvobozené armáda, jejíž jednotlivé brigády byly formovány a cvičeny v Iráku, Sýrii a v Egyptě. Prvním předsedou OOP se stal Achmed Sukeiri, bývalý zástupce generálního tajemníka Ligy arabských států. Postupně se v OOP jako nejvlivnější komponent prosadila organizace Al-Fatah. Jordánsko se původně pokusilo o kontrolu OOP a poté co neuspělo, zakázalo její činnost na svém území. Mezi protektory OOP měl klíčovou roli Násirův Egypt, který organizaci podporoval finančně, vojensky a politicky. Sýrie inspirovala vznik alternativní Lidové fronty pro osvobození Palestiny, která se sice integrovala s OOP, ale nadále si udržela výrazně levicovou orientaci a byla přirozeně závislá na baasistech v Damašku. Lidová fronta byla vždy nástrojem Sýrie v palestinském hnutí a určitou protiváhou Al-Fatahu, který byl jednoznačně pod kontrolou Káhiry. OOP rozšířila gerilové operace vůči Izraeli a mezi Palestinci se od poloviny 60. let šířila protizraelská euforie, podporovaná Sukeiriho výzvami o zahnaní Židů do Středozemního moře.

V Izraeli zvítězila v parlamentních volbách v roce 1961 sociálně demokratická strana MAPAJ, ta se posléze spojila s levicově orientovanou sionistickou stranou MAPAM, čímž vznikl politický blok MAARACH. V roce 1963 rezignoval David Ben-Gurion, odešel na odpočinek do kibucu v Negevu a ministerským předsedou se stal Levi Eškol (1895–1969). Jeho přispěním získal Izrael preferenční dohodu s Evropským hospodářským společenstvím. V polovině 60. let zasáhla Izrael ekonomická recese, která vyvolala vzestup nezaměstnanosti, sociální konflikty a vlnu vystěhovalectví, kdy mnozí Izraelci odcházeli do Spojených států.

Napětí mezi Izraelem a jeho arabskými sousedy gradovalo v prvních měsících roku 1967. Syřané, kteří 4. listopadu 1966 podepsali s Egyptem dohodu o válečné spolupráci, navenek prezentovanou jako závazek společné obrany, pravidelně dělostřelecky ostřelovali z Golanských výšin Horní Galileu a jordánské údolí. Relativně klidná prozatím zůstávala hranice s Egyptem, neboť Násir byl angažován v občanské válce v Jemenu. V dubnu 1967 se nad Golanami rozhořel letecký střet mezi izraelskými a syrskými stíhačkami. Izraelci sestřelili šest syrských strojů. Damašek okamžitě žádal Káhiru o naplnění litery listopadové dohody o společné obraně. Násir prozatím reagoval pouze

slovními protesty, ale postupně koncentroval na Sinaji značnou vojenskou sílu.

Izraelská vojenská doktrína – vzhledem ke geopolitické situaci státu – preferovala preventivní ozbrojenou akci. Tel Aviv nemohl pasivně čekat na první úder, zvláště když Mossad doložil přípravu masivního útoku ve smyslu konečného účtování s Izraelem. Proto Eškolova vláda požádala Kneset o volnou ruku při realizaci tzv. politiky velké síly vůči arabským zemím, což v praxi znamenalo bianco směnku pro preventivní válku.

V polovině května požádala egyptská vláda velitelství OSN o stažení moderních příleb z kontrolních stanovišť na linii egyptsko-izraelského příměří z listopadu 1956. OSN respektovala původní dohodu a odvolala své pozorovatele. Poté se na Sinaj začaly přesunovat tři egyptské tankové divize. Dne 20. května obsadili egyptští výsadkáři strategicky významný Šarm aš-Šajch na jižním cípu Sinajského poloostrova a Káhira vyhlásila blokádu Akabského zálivu a Tíranské úžiny. Eškolova vláda reagovala na uzavření této životně důležité vodní cesty prohlášením, které kvalifikovalo vyhlášení blokády jako vojenský útok. Izraelský ministr zahraničí Abba Eban odletěl přes Paříž a Londýn do Washingtonu. Oficiálně zjišťoval reakci západních mocností na uzavření Akabského zálivu, ve skutečnosti však sondoval možné přístupy k připravované izraelské válečné akci, která byla nyní legitimována zablokováním zálivu. Prezident Lyndon Johnson sdělil Ebanovi zcela otevřeně, že „Tel Aviv musí vzít věc do vlastních rukou a jeho armáda musí vyřešit krizi rychle a účinně, neboť v případě jakékoli prodlevy bude do konfliktu vtažen Sovětský svaz.“

V arabských zemích vláda válečná nálada. Tón nyní udával Násirův Egypt, který vedle listopadového paktu ze Sýrie, uzavřel 30. května 1967 obdobnou dohodu o společné obraně s Jordánskem, kterou osobně signovali Násir a král Husajn (1935–1999). (Ještě před podpisem této dohody byl jordánský panovník pro Káhiru „hášimovskou děvkou“.) K vojenskému trojúhelníku Egypta, Sýrie a Jordánska se 4. června připojil i Irák. Lehčotivem halasně propagandy bylo zahánění Židů do moře a zničení izraelského státu jednou provždy.

Mezitím byla v Izraeli vytvořena vláda národní jednoty v čele s dosavadním ministerským předsedou Levim Eškolem. Ministrem obrany se stal generál Moše Dajan (1915–1981) Nad ránem 5. června 1967 zničili izraelské vzdušné síly, kterým velel generálmajor Mordechaj Hod, většinu egyptského, syrského a jordánského letectva na jeho základnách. Krátce po osmé hodině zautočily izraelské pozemní síly. Nejprve na sinajské frontě proti egyptským formacím, jejichž obranným svorníkem byl strategický prostor křižovačky Abu Agheily s opevněným prostorem Um Kataf. Generál Ješejahu Gaviš disponoval třemi seskupeními a bleskové dobytí Um Katafu kombinovanou akcí pozemních

a výsadkových sil vešlo do učebnic taktiky snad na všech světových vojenských akademích. Průlom na Sinaji skončil 8. června obsazením východního břehu Suez a vyřazením kanálu z provozu. Izraelští výsadkáři neohroženého rváče generála Ariela Šarona se již na úsvitu 5. června zmocnili strategických bodů na Sinaji, především průmysků Mítla a Džiddí, a v dalších dvou dnech pozemní jednotky a letectvo zničily většinu egyptských tanků na poloostrově. Námořnictvo ovládlo Akabský záliv a parašutisté se zmocnili Šarm aš-Šajchu. Dne 6. června zahájil brigádní generál Uzi Narkis ofenzívu na jordánské frontě. Jeho úkolem bylo se zmocnit jeruzalémského Starého města a posléze i celého západního břehu Jordánu. Narkisovou údernou silou byla Harelova obrněná brigáda a výsadkáři generála Mordechaje Gura. Proti nim stála kvalitní Arabská legie. Již 7. června pronikli Gurovi muži Lví branou a po Via Dolorosa postupovali k Chrámové hoře. Zanedlouho stanuli u Zdi nářků a hlavní polní rabín izraelské armády Šlomo Goren troubením na šofar zvěstoval celému Izraeli, že svatá místa jsou opět v rukou Židů.

Na syrském směru ovládly izraelské tanky generála Davida Elazara v tuhém střetu Golanské výšiny a 10. června otevřely cestu na Damasek. Arabské státy byly v průběhu tří dnů poraženy a vlády Egypta a Jordánska se obrátily na OSN se žádostí o zprostředkování příměří. Izrael také okamžitě přijal výzvu Rady bezpečnosti k zastavení palby. Válka formálně skončila 10. června. Vítěz obsadil Sinajský poloostrov, uvolnil Akabu, obsadil pásmo Gazy, západní břeh Jordánu s Jeruzalémem a Golany, čímž výrazně posílil své strategické postavení a získal i vojensky hajitelné hranice. Stínem tohoto velkého úspěchu byla živnou půdou pro politický terorismus.

Průběh války a katastrofální situace tři arabských zemí byly bezprostředním podnětem k rychlému svolání porady nejvyšších stranických a vládních představitelů států sovětského bloku a Jugoslávie. Sešli se 9. června 1967 v Moskvě. Sovětská politika se snažila poskytnout arabským spojencům, zvláště Egyptu a Sýrii, maximální vojenskou a diplomatickou pomoc, ale souběžně usilovala o udržení konfliktu v rámci blízkovýchodního regionu. Všichni účastníci porady kritizovali vojenskou neschopnost arabských armád, odmítli Násirův postup před vypuknutím konfliktu a rozhodně nesouhlasili s myšlenkou likvidace Izraele. Brežněv se zmínil i o škodlivém vlivu Číny a Castroy Kuby v arabském světě.

V závěru summitu bylo přijato společné prohlášení o situaci na Blízkém východě. Dokument nepodepsali Rumuni, kteří odmítli označit Izrael za agresora. Po skončení porady přerušili signatáři prohlášení diplomatické styky s Tel Avivem. Druhé setkání vládnoucí elity socialistických zemí se uskutečnilo ve

dnech 11. a 12. července 1967 v Budapešti. Scházela rumunská delegace. Brežněv shrnul dosavadní výsledky politické a hospodářské aktivity socialistického společenství – ukončení války, zastavení izraelského postupu, odvrácení pádu tzv. pokrokových režimů v Egyptě, Sýrii a v Alžírě, poskytnutí vojenské pomoci. Sověti i nadále prosazovali politické řešení konfliktu a odmítali arabské představy o ozbrojené revanši. Leonid Brežněv v této souvislosti informoval své kolegy o Násirově návrhu na uzavření sovětsko-egyptského vojenského paktu. Moskva tuto iniciativu odmítla. Finální komuniké opět zdůraznilo nutnost politického řešení sporu. „Arabské státy se musí vzdát svého cíle, tj. likvidace Izraele a měly by souhlasit s ukončením válečného stavu.“ Na třetí poradě, která se konala 16. listopadu 1967, vyjádřil Brežněv své zklamání z reakcí arabských zemí, které nevyužily nabídek OSN ke zprostředkování mírového jednání. O výsledcích své blízkovýchodní mise referoval Tito. Násirovi tlumočil zcela jasně sovětské stanovisko: „Bylo by nereálné očekávat přímou sovětskou angažovanost v lokální válce na Blízkém východě. Mohlo by to vést k válce širších rozměrů. Každá myšlenka na válečné řešení je avanturistická a škodlivá pro skutečné zájmy Arabů.“

Přes toto varování se Násir snažil o obnovení ozbrojené konfrontace s Izraelem a do své smrti v roce 1970 vedl tzv. opořebovávací válku, která přiměla Tel Aviv vybudovat podél celého suezského průplavu tzv. Bar Levovu linii. Na místní egyptské útoky na Suez odpovídal Izrael tvrdými leteckými útoky proti egyptským městům.

Prohra výrazně zasáhla i palestinské hnutí. Čtvrté zasedání Palestinské národní rady v Káhiře v červenci 1968 přijalo mj. nový programový dokument OOP, který přiznal prvořadý význam gerilovému hnutí a požadoval pokračování ozbrojeného boje až do zničení Izraele. V únoru 1969 byl militantní člen vedení Al-Fatahu Jásir Arafat (1929–) zvolen předsedou Výkonného výboru OOP. V listopadu 1969 byla uzavřena tzv. Káhirska dohoda o postavení palestinského hnutí odporu v Libanonu, která se stala začátkem pádu tohoto státu do propasti, neboť Palestinci získali v zemi výlučné postavení, kterého neustále zneužívali. V únoru 1970 propukly těžké boje mezi OOP a jordánskou armádou. Konflikt byl vyvolán spory o statut palestinských organizací, které Jordánsko obvinilo, že vytvářely v království stát ve státě. Boje se opakovaly v červnu a vyvrcholily v září. V lednu 1971 Ammán zakázal Palestincům pronikat z jordánského území do Izraele a v červenci téhož roku armáda zlikvidovala poslední opěrné body OOP v zemi. V návaznosti na konflikt v Jordánsku se v Libanonu rozšířily srážky mezi křesťanskými falangisty a Palestinci. Po libyjské mediaci byla obnovena platnost Káhirské dohody z 3. listopadu 1969.

Jomkipurská válka

V červnu 1970 obdržela egyptská vláda návrh plánu na urovnání arabsko-izraelského sporu. Jeho autorem byl americký státní tajemník William Rogers. Ten navrhl tříměsíční příměří v opoitebovovací válce. V této době měly všechny státy oblasti závazně vyhlásit, že uznávají integritu ostatních států a Izrael měl projevit ochotu ke stažení svých jednotek z obsazeného území. Rogersův plán byl sice předmětem dlouhého jednání mezi arabskými vládami, ale nakonec ztroskotal na jejich zásadní neochotě uzнат legitimitu a existenci Izraele. O určitou modifikaci mírových plánů se pokusil i král Husajn, který v březnu 1972 navrhl, aby byl v Předjordánsku a na teritoriu Gazy vytvořen autonomní palestýnský stát, federativně spojený s Jordánskem ve Sjednoceném arabském království. Husajnův projekt byl okamžitě negován jak OOP, tak Izraelem.

Egypt a Sýrie mezitím stále připravovaly odvetu za prohranou šestidenní válku. Vláda Goldy Meirové poněkud podcenila tyto přípravy a byla 6. října 1973 skutečně zaskočena útokem Egypta na Bar Levovu linii, přesně v den velkého židovského svátku smíření – Jom Kipur. Egyptská armáda v síle pěti divízi překročila Suez a zaútočila na opevněné pásmo, které prolomila a začala postupovat do hloubi Sinajského poloostrova. Sýrie bojovala na Golanech, kde nasadila téměř 1500 tanků. Izraelský generální štáb označil 8. října situaci za kritickou. Ministr obrany Moše Dajan informoval předsedkyni vlády a ta rozhodla připravit k nasazení „zbraň posledního soudu“. Na vojenské letiště bylo dopraveno třináct jaderných bomb vlastní izraelské výroby, které byly již zavěšeny pod bojové letouny typu Kfir. V operaci Jericho měly být bombardovány hlavní arabské metropole. Nášitští se Izraelcům podařilo odvrátit protivníkovy útoky a jaderné zbraně putovaly zpět do podzemního arzenálu v Dimoně. O několik měsíců později vypracovala CIA pro prezidenta Nixona obsáhlou zprávu o izraelské nukleární síle. Přísne střežené tajemství se rozplynulo a izraelská vláda v prosinci 1974 poprvé veřejně přiznala, že disponuje jaderným potenciálem.

Vratme se do kritických dnů října 1973. Na Golanech Izraelci rozmělnili syrský útok, posléze převzali iniciativu, zastavili postup protivníka a dobytím hory Hermon si otevřeli cestu na Damašek. Letectvo bombardovalo syrská města a pozemní síly vyřadily asi 1100 nepřátelských tanků. Zajímavě se vyvinula situace na jihu, kde Izraelci nejprve svedli velkou tankovou bitvu na Sinaji a poté generál Ariel Šaron překročil Suezský průplav a jeho jednotky nejen obklíčily 3. egyptskou armádu na Sinaji, ale postupovaly po západním břehu kanálu na Káhiru, v jejíž blízkosti seskočila izraelská výsadková brigáda. Egypt opět stanul na prahu vojenského kolapsu. Do války zasáhl Henry

Kissinger (1923–) a prezident Anvar Sadat (1918–1981) neměl být poníženo více než to bylo nutné. Proto také nebyla zničena obklíčená 3. egyptská armáda, tj. 20 000 mužů a 400 tanků. Generál Šaron dosáhl města Suez a jeho čelní oddíly byly vzdáleny 70 km od Káhiry, přičemž eliminovaly asi 1000 nepřátelských tanků, ale nadále neměly postupovat.

Původně Moskva neměla zájem na svolání Rady bezpečnosti, neboť se domnívala, že spojený egyptsko-syrský útok vyústí v porážku Izraele. Jakmile však vojáci s Davidovou hvězdou začali postupovat a když ohrozili Damašek a Káhiru, začal se Sovětský svaz výrazně angažovat a prosazoval zásah Rady bezpečnosti. Prezident Anvar Sadat v panice požádal SSSR a USA o pomoc proti Izraeli. Rada národní bezpečnosti Spojených států jednála 24. října 1973 v Bílém domě o sovětském návrhu na přijetí společných opatření, který byl doprovázen temnou výhružkou, že pokud nedojde ke koordinovanému vystoupení proti Tel Avivu, bude Sovětský svaz jednat samostatně. Spojené státy byly odhodlány zabránit sovětské akci na Blízkém východě. Jednak uvedly do pohotovosti své strategické ozbrojené síly, jednak vyvinuly nátlak na Izrael a požadovaly na vládu Goldy Meirové okamžité zastavení boje. V tomto smyslu byla také již 22. října vydána rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 338. Palba byla zastavena 24. října a egyptsko-izraelské příměří bylo podepsáno 11. listopadu 1974. Jednou z podmínek této dohody byl i odchod Izraelců ze Sinaje, v tomto ohledu získal Egypt zpět území ztracené v roce 1967, ale na druhé straně si Izraelci udrželi Golany a samozřejmě celý západní břeh Jordánu. Na Sinaji byly rozmístěny modré přílby OSN a působily tam až do roku 1979, kdy poslední izraelský voják opustil Sinaj.

Jomkipurská válka vyvolala v Izraeli politické zeměměřeni. Vládu opustil ministr obrany Moše Dajan, který nesouhlasil s tlakem Spojených států a OSN a odmítl se podílet na rozměňování ceny vojenského vítězství. Na druhé straně se zvedla vlna kritiky oné prvotní nepřipravenosti na válku a lidé se ptali, jak mohla být vůbec vláda Goldy Meirové zaskočena egyptsko-syrským útokem. Komise Knesetu začala vyšetřovat příčiny prvních selhání v jomkipurské válce a 10. dubna 1974 rezignovala Golda Meirová, a to jak z funkce předsedkyně vlády, tak z postu vůdkyně Strany práce. V obou těchto funkcích byla vystřídána Jicchakem Rabinem (1922–1995), někdejšími náčelníkem generálního štábu izraelské armády z roku 1967. Nakonec však jomkipurské zeměměřeni přivedlo i pád vládnoucí Strany práce a k moci se dostalo pravicové seskupení v čele se stranou Likud Menachema Begina (1913–1992).

Pokračovala finalizace mezinárodního prostředkování. Dne 21. prosince 1973 byla v Ženevě za účasti ministrů zahraničních věcí Egypta, Izraele, USA, SSSR, zástupce jordánského krále a generálního tajemníka OSN zahájena

mírová konference o Blízkém východě. Jednání se posléze přesunulo do pracovních skupin a výsledkem byly dvě dohody o odpoutání armád. První dohoda mezi Egyptem a Izraelem byla podepsána 28. ledna 1974, analogická dohoda se Sýrií byla signována 31. května téhož roku.

Camp David

Přes další krize a peripetie izraelsko-arabských vztahu, krutou občanskou válku v Libanonu a pod stálým tlakem Spojených států, dospěly nakonec jak egyptská, tak izraelská vláda k poznání nezbytné nutnosti politického řešení le-
titého konfliktu. V září 1978 se ve venkovském sídle amerického prezidenta v Camp Davidu setkali prezident Anvar Sadat a premiér Menachem Begin. Hostitelem byl James Carter (1924–). Byla zde dojednána mírová dohoda mezi Egyptem a Izraelem, která byla oficiálně podepsána ve Washingtonu 26. března 1979. Izrael vrátil Egyptu Sinajský poloostrov a na západním břehu Jordánu měla být zřízena autonomní arabská správa. Tato část smlouvy však nebyla pro odpor části izraelské veřejnosti naplněna. Důležité však bylo, že vládní Egypt prolomil dosud jednotnou frontu odporu vůči Izraeli a vytvořil tak důležitý precedens pro futuro. Diplomatické styky mezi Izraelem a Egyptem byly navázány 26. února 1980. Prezident Anvar Sadat zaplatil dohody z Camp Davidu životem, v říjnu 1981 se stal obětí atentátu příslušníka Muslimského bratrstva. OOP mír z Camp Davidu rovněž odmítla a pokračovala v teroristické aktivitě proti Izraeli. Snaha o zajištění vlastní bezpečnosti přiměla Tel Aviv v roce 1981 k útoku na palestinské uprchlické tábory a k masivnímu vpádu do Libanonu o rok později. V dalších letech rozvinuli Palestinci široké hnutí odporu, tzv. intifádu, které donutilo Izraelce k jednání. OOP uznala v roce 1988 existenci Izraele a výměnou získala příslib vytvoření vlastního státu, což se stalo skutečností v roce 1994. Mírové urovnání však odmítly militantní islámské organizace Hizballáh a Hamas, které ze základen v Libanonu a s podporou Sýrie a Iránu pokračovaly v útocích proti Izraeli. Otevřenou i nadále zůstala otázka vztahu k Sýrii, neboť ta podminila zahájení jakéhokoliv jednání s Tel Avivem navrácením Golan. Část izraelské veřejnosti však odmítá vyměnit strategickou jistotu, tj. Golan, za dohodu, jejíž garance jsou pouze na papíře.

Po zavraždění ministerského předsedy Jicchaka Rabina židovským extremistou dne 4. listopadu 1995 byl prozatímním premiérem jmenován ministr zahraničí Šimon Peres. Volby v květnu 1996 pak přivedly k moci koaliční vládu složenou z nacionalistických, náboženských a centristických sil, kterou vedl Benjamin Netanjahu z uskupení Likud. Pod tlakem Clintonovy administrativy podepsali 23. října 1998 Netanjahu a Arafát dohodu o rozšíření

palestinského území na západním břehu Jordánu. Většina tamních židovských osadníků však protestovala proti dalším ústupkům Palestincům a neakceptovala deklarované bezpečnostní garance. V atmosféře nesouhlasu s pravcovou vládou se ve volbách v květnu 1999 prosadila Srana práce a její kandidát Ehud Barak. Také jeho bezpečnostní politika se neseikává se všeobecnou podporou izraelské veřejnosti. Náhle vyklízení nárazníkového pásma v jižním Libanonu v květnu 2000 zvýšilo ohrožení izraelského pohraničí, předešlým města Kirjat Šmona. Fundamentalistická teroristická organizace Hizballáh získala prostor pro ozbrojené akce jak vůči libanonským křesťanům, tak vůči Izraeli. Garance OSN jsou pro tuto zdivočelou chášku přirozeně k smíchu.

Válka mezi Iránem a Irákem

V roce 1979 padl císařský režim v Iránu. Šáh Mohammad Réza Páhavi (1919–1980) musel opustit zemi a do Teheránu se triumfálně vrátil z pařížského exilu ajatolláh Chomejní (1902–1989), který se stal faktickou hlavou státu. V procesu tzv. islámské revoluce se v Iránu zformoval náboženský režim s výraznými rysy fundamentalismu a xenofobie. S odmítnutím předešlé šáhovy prozápadní orientace byla odmítnuta i veškerá evropská či americká kultura a zemi ovládla bojovná islámská ideologie.

V roce 1980 vypukl válečný konflikt mezi Iránem a Irákem o sporné území Šatt-al-Arabu v Perském zálivu. Bagdádský diktátor Saddám Husajn (1937–) odstoupil od tzv. alžírské dohody o usmíření s východním sousedem z března 1975 a boje začaly zářijovým útokem irácké armády. Její jednotky zpočátku těžily z masivní převahy v bojové technice a brzy kontrolovaly velkou část irácké ropné provincie Chúzestán, obsadily důležité město Chorramšahr a obklíčily přístav Abadán. Na této linii byli Iráčané zastaveni a přešli do obrany. Nastalo poměrně dlouhé období relativního klidu zbraní. Irán využil této přestávky v bojích k urychlenému vybudování nové armády, do které začlenil i početné oddíly „strážců víry“. Jejich příslušníci nahrazovali nedostatek výcviku náboženským fanatismem, takže konflikt nabyl podoby „svaté války“ mezi iránskými šíity a iráckými sunnity. Na podzim 1981 začala druhá fáze války. Iránská armáda přešla do protioťuku. Prolomila blokádu Abadánu a převzala iniciativu poblíž města Súšangerdu na středním úseku fronty. V dubnu a květnu 1982 zahájila útočnou operaci s krycím názvem Posvátný chrám, jejímž konečným cílem bylo osvobození Chorramšahru a vytlačení iráckých divizí za hraniční čáru. 24. května zaútočili Iráčani na Chorramšahr a město dobyli. Přes kritickou situaci se však iráckému vedení podařilo zachránit velkou část svých jednotek, které ustoupily po jediném mostu přes Šatt-al-Arab.

V letních měsících roku 1982 se válka přenesla na irácké území. V této třetí fázi konfliktu měli Iránci převahu v živé síle, ale útoky „lidských vln“ se rozbíjely na dobře organizované irácké obraně. Iránci postupovali jen za cenu velkých ztrát. Částečného úspěchu dosáhli na jižním úseku fronty, ale obsadit strategickou komunikaci Basra-Bagdád se jim nepodařilo. V červenci a v srpnu 1983 podnikl Teherán ofenzívu na středním a severním úseku fronty. Nízkou profesionální úroveň své armády opět nahradil kvantitou, již dosahoval i nasazením nezletilých chlapců. Tlak na severu směřoval vůči výšinám v oblasti Hadž-Umrán a bylo zřejmé, že Iránci zde zamýšleli přerušit důležitý irácký ropovod, který přes Turecko směřoval ke Středozemnímu moři. V dalších letech zaznamenaly obě strany střídavé úspěchy. Zničující a vyčerpávající válka trvala až do roku 1988, kde se generálnímu tajemníkovi OSN Javieru Perézovi de Cuéllar (1920–) podařilo zprostředkovat uzavření příměří na základě principu statu quo ante bellum. Definitivní tečka za vojenskými operacemi v citlivé ropné oblasti byla učiněna až v srpnu 1990. Válka si vyžádala více než 1,5 milionu lidských životů.

Válka v Perském zálivu

Spojené státy přehodnotily v čase islámské revoluce svůj tradičně dobrý vztah k Íránu a začaly podporovat iráckého Saddáma Husajna. V souvislosti se sovětským vpádem do Afghánistánu vyhlásil prezident James Carter v lednu 1980 Perský záliv za oblast životních zájmů Spojených států. Orientace na Husajna však nebyla šťastná a v praxi znamenala toleranci nelidského a agresivního režimu. Carterova doktrína byla podrobena zásadní zkoušce v červenci 1990, kdy početná irácká armáda vrhla do Kuvajtu a Bagdád vyhlásil jeho anexi. Jedna z nejbohatších zemí světa s obrovskými zásobami ropy měla být zdrojem obnovy vojenského režimu, vyčerpaného předchozí válkou s Íránem. Kuvajtský emír uprhl do sousední Saúdské Arábie a obrátil se na OSN se žádostí o pomoc. Rada bezpečnosti sice uvalila na Irák hospodářské sankce, ale Saddám Husajn byl odhodlán udržet Kuvajt ve svých rukou i za cenu nového válečného konfliktu. Spojené státy musely na tuto výzvu reagovat, zvláště když byla iráckou agresí ohrožena i Saúdská Arábie. Bezpečnost ropných polí byla určujícím motívem připravovaného zásahu. V rámci operace Pouštní štít byly v Saúdské Arábii soustředěny početné ozbrojené svazky osmnácti států včetně československé protichemické jednotky. Mezinárodní síly OSN, kterým velel severoamerický generál Norman Schwarzkopf, disponovaly v předvečer operace více než 600 000 vojáků, 5500 tanky a 700 bojovými letadly. Letecké útoky na irácké cíle byly zahájeny 17. ledna 1991, pozemní operace začala

o měsíc později. V bleskové válce několika dní byl osvobozen Kuvajt a spoje-necké tankové jednotky pronikly hluboko na irácké území. Husajnova armáda nebyla schopná čelit moderním zbraním, jež byly názornou ukázkou zásadních změn ve vojenství na sklonku 20. věku. Politické rozhodnutí amerického prezidenta George Bushe (1924–) o zastavení útočné operace před dobytím Bagdádu však znamenalo záchranu Husajnova režimu. Vítězná válka v Perském zálivu sice obnovila nezávislost Kuvajtu, posílila bezpečnost Saúdské Arábie a dalších států „ropného Eldorada“, ale nedokázala odstranit vlastního původce agrese.